

DE VERZAMELAAR EN DE GESCHIEDENIS VAN DE TECHNIEKEN. ENKELE PERSOONLIJKE STELLINGNAMEN

Patrick VIAENE

In deze korte bijdrage wordt gepoogd een aantal kernachtige beschouwingen te formuleren die verband houden met het fenomeen van de verzamelaars van technische voorwerpen. Een aantal standpunten uit mijn tekst *De verzamelaar*, gepubliceerd in *Museumleven* (1991, 44-46), werden geactualiseerd en verder uitgewerkt. De bijdrage is het resultaat van gesprekken met verzamelaars, waarvan een aantal anoniem wensen te blijven, een keuze die ik gerespecteerd heb.

Stelling 1: De verzamelaar van voorwerpen die gerelateerd zijn tot de geschiedenis van de technieken onderscheidt zich in wezen niet van andere verzamelaars.

Verzamelaars, onafgezien van wat zij collectieëren, gelijken op elkaar. Voor het overgrote deel der verzamelaars vormt een triviale, eerder toevallige gebeurtenis de rechtstreekse aanleiding om op een bepaald moment met de uitbouw van een collectie te starten. Dit moment, deze magische vonk die de aanzet vormde om met een verzameling te beginnen is voor elke collectionneur verschillend. Vaak kwam iemand ongewild en onverwacht in het bezit van een schenking of een erfenis. Of het kan gebeuren dat iemand plots opmerkzaamheid vertoonde voor een voorwerp of een reeks objecten die hem/haar troffen, ontroerden.

Het krijgen of verwerven van deze eerste voorwerpen kan te maken hebben met familiale achtergronden, maar het kan even goed in het verlengde liggen van de eigen beroepsactiviteit of deze van vrienden of collega's en verwanten. Een voorbeeld daarvan in

Vlaanderen is de belangrijke verzameling drukkerijmachines die de heer Luc Strobbe, zelf bedrijfsleider van een drukkerij in Izegem. De collectie werd opgesteld in magazijnpresentatie in het voormalig goederenstation te Izegem, gelegen in de omgeving van het huidige drukkerijbedrijf.

De aansporing tot verzamelen kan ook plaatshebben tijdens een bijzonder moment: op reis, tijdens het slenteren langs uitstalramen, tijdens het houden van een grote schoonmaak en opruiming van de zolder. Tenslotte spelen ook financiële en speculatieve beweegredenen soms een rol bij de verzamelactiviteit. Deze rationele motieven kunnen zelden losgekoppeld worden van de gedrevenheid, de obsessie en passie die eigen is aan de activiteit van het verzamelen. Er is steeds sprake van een portie irrationaliteit, men is nooit gedwongen om te verzamelen. Als er sprake is van dwang, dan komt deze als het ware van binnenuit.

Het is dus niet eenvoudig om het precieze profiel van de collectionneur, laat staan van de verzamelaar van technologia onder woorden te brengen. Er kan hooguit gesteld worden dat de meeste personen die technische verzamelingen aanleggen mannen zijn, een weerspiegeling van de arbeidsmarkt en een gevolg van diep verankerde maatschappelijke rollenpatronen. Dit soort verzamelaars zijn meestal ook niet al te jong, hun verzamelwoede ontwikkelt zich vooral op rijpere leeftijd. Opvallend is ook dat er, vaker dan het geval is bij kunstverzamelaars, een duidelijke band bestaat tussen de technische beroepsactiviteit

(of de vroegere beroepsactiviteit) en de specifieke aard van de technische collectie.

Stelling 2: Een verzamelaar is in de meeste gevallen een specialist, een deskundige in een beperkt verzamelgebied. Dit geldt wellicht nog het meest oor de verzamelaar van technische voorwerpen.

De ene verzamelaar is de andere niet. Twee citaten alvorens hierop verder te gaan. “De meeste beginnende verzamelaars lijken op mensen die kersen eten: zij beginnen met de beste kersen eruit te pikken, maar op de duur eten ze alles...” stelde de Franse schrijver Chamfort. Anderzijds is er het bekende Duits gezegde: “In de beperking toont zich de meester”.

De eerste gedachte geldt ongetwijfeld voor de categorie verzamelaars, die op haast passievolle wijze gedurende een korte of langere periode al hun tijd, energie en spaarcenten in hun hobby steken. Veel van deze categorie verzamelaars bestaat inderdaad uit “ongeduldigen” die binnen relatief korte tijd alles over een bepaald onderwerp bij elkaar willen sparen en op zo’n manier al snel op een dood spoor raken, dan weer afgeleid worden door een nieuw, fris idee op verzamelgebied, daar hartstochtelijk aan verslaafd worden om na verloop van tijd weer abrupt over te schakelen op het verzamelen van weer andere technische voorwerpen.

Voor deze “ongeduldige” verzamelaars betekent verzamelen de materialisering van tijdelijke voorliefdes en een soort “kicks”, waarbij het steeds wisselend onderwerp van de eigen verzamelactiviteit de betekenis heeft van een rode draad doorheen de verschillende levensfasen. Het is te vergelijken met het zich ontwikkelend bewustzijn van een kind dat schelpen verzamelt op een strand, dat het voor het eerst betreedt, terwijl dat kind even later met dezelfde begeesting op een terras langs de zeedijk bierviltjes bijeenzoekt. Sommige verzamelaars blijven echter hun hele leven door

een zeer breed gamma van interessante objecten verzamelen.

Een voorbeeld hiervan is de Gentse collectionneur-volkskundige Frans Van Bost, die een verbazingwekkende iconografische verzameling en objecten in verband met heemkunde en geschiedenis van zijn stad vergaarde. Daartoe behoren dus eveneens technische en wetenschappelijke curiosa.

Daar tegenover zou men de kunst en intuïtie kunnen stellen om zich als verzamelaar extreem te leren beperken, iets wat men doorgaans pas met vallen en opstaan, vaak op latere leeftijd blijkt te beheersen. Elk beperkt technisch verzamelterrein is in elk geval interessant genoeg om vele jaren mee door te gaan, des te meer indien men ook de culturele en maatschappelijke context omheen het bepaald soort voorwerpen, dat men verzamelt, gaat uitdiepen.

Dit “contextueel” verzamelen, waarbij de aandacht van de collectioneur gaat naar de herkomst, het gebruik, de toepassingen, de verspreiding (en andere nuttige aanvullende informatie) leidt vaak tot uiterst boeiende ensembles. De eigenaars van dit soort unieke ensembles kunnen zich deskundigen noemen, beschikken over informatie die in het museale kader door gebrek aan gespecialiseerde medewerkers en tijdsgebrek niet kan achterhaald worden.

Een voorbeeld van deze laatste categorie verzamelaars in Vlaanderen is de heer Ivan Mahy, die als zoon van de gereputeerde autoverzamelaar Ghislain Mahy het verzamelinstinct met de paplepel meegekregen en ontwikkeld heeft. Ivan Mahy is van dichtbij betrokken bij het Wereldautomobielcentrum “Autoworld” te Brussel en kocht niet lang geleden het uitgebreid fabriekscomplex Ernaelsteen aan te Leuze (in Henegouwen) waar hij met de Stichting/Fondation Mahy een uniek restauratiecentrum voor historische

automobielen uitbouwt. Een groot deel ervan is publiek toegankelijk. Mahy wil met zijn autolaboratorium "Mahymobiles" de complexiteit en de uniciteit van elk van zijn collectiestukken demonstreren. Tezelfdertijd wil hij allerlei oude beroepen en vaardigheden, die nodig zijn voor de restauratie ervan, nieuw leven inblazen.

Stelling 3: Hoewel er vaak ook veel geld mee gepaard gaat, behoren de meeste verzamelaars van technische voorwerpen meestal niet tot het zuivere beleggerstype, dat vaker voorkomt bij antiek- en kunstverzamelaars.

Technische voorwerpen zijn minder het object van speculatie en belegging dan kunstvoorwerpen en kunstwerken, die de kunstmarkt domineren. We verwijzen naar de dominantie van de kunst- en antiekmarkten en de kunstveilingen die zowel op lokaal, regionaal als internationaal vlak georganiseerd worden. De praktijk wijst ook uit dat de verzamelaars van technische voorwerpen meer uitgaan van wetenschappelijke criteria dan van gevoelsmatige en louter speculatieve beweegredenen. Toch is er uiteraard ook een (zij het beperkte) markt voor technologie en spelen bij verzamelaars ook op in deze branche marktmechanismen mee. Technologie kunnen onder andere aangekocht worden bij de particulier, maar eveneens in de gespecialiseerde kleinhandel en op speciale beurzen en openbare verkopeningen, georganiseerd door veilingbedrijven.

Men ontkomt niet aan de indruk dat de doorsnee collectioneur van technische voorwerpen een uitgesproken technische feeling bezit en zijn verzamelgebied zeer goed kent, terwijl deze kennis bij grote kunstverzamelaars die uit zijn op belegging lang niet altijd aanwezig is en in deze gevallen ondervangen wordt door het zich beroepen op experts en allerlei consultants.

Stelling 4: Erg uiteenlopend blijken dus de intenties, de redenen te zijn waarom men

technische verzamelingen aanlegt.

In veel gevallen is het verzamelen niet meer dan een hobby, maar deze kan uitgroeien tot een voltijdse passie met professioneel karakter. Het komt soms over alsof verzamelaars greep willen proberen krijgen op een aspect van de omringende wereld, ze willen vasthouden aan persoonlijke herinneringen waar rond ze dan indrukwekkende ensembles voorwerpen verzamelen.

De eigen collectie kan de allures krijgen van een rareitencabinet, van een persoonlijk schatkamer die tot stand komt als een soort van zingeving, als houvast. Verzamelen kan een middel zijn om te breken met de sleur van de banaliteit en de dagelijkse beslommeringen. Door het regelmatig naar buiten treden met de eigen verzameling (in een vereniging of onder de vorm van bruikleengeving aan door derden georganiseerde tentoonstellingen en andere publieke manifestaties) wordt de verzamelaar gewaardeerd, krijgt hij een zeker aanzien, bouwt hij sociale contacten op die veelal leiden naar mogelijkheden om zijn collectie uit te breiden of stukken te ruilen of te verkopen.

Een veel voorkomend scenario is dat waarbij de verzamelaar zich op een gegeven moment bezint over de betekenis, het algemeen nut van zijn collectie voor de gemeenschap, over de mogelijkheden van een publieke ontsluiting. Bepaalde verzamelaars overwegen dan om een eigen museum op te richten om hun verzameling optimaal te valoriseren. Deze "sociaalgerichte" verzamelaars zou men kunnen stellen tegenover de groep van collectors voor wie hun verzameling een strikt private aangelegenheid blijft.

De verwerkelijking van de museumplannen van de "sociaalgerichte" verzamelaars blijkt in talrijke gevallen problematisch te verlopen. Indien de verzamelaar een eigen museum gaat creëren, waarin zijn eigen verzameling centraal staat is hij/zij vaak enig "personeels-

lid". Indien de verzameling overgedragen wordt aan een vereniging, waarvan de collectioneur al dan niet lid is, is de situatie vaak niet anders. Bij de start van zo'n privaatrechtelijk museum worden de taken van ontsluiting, presentatie, onderzoek, publieksbegeleiding en promotie vaak onderschat.

Een voorbeeld van een technische, publiek toegankelijke verzameling is het "Landbouwmuseum 1000 stoomwielen" te Wingene (Zwevezele). De heer Achiël Ide, die vroeger landbouwmachines en -werktuigen verhandelde, bouwde in de loop van zijn beroepsleven een uitgebreide collectie landbouwwerktuigen en -machines uit. De collectie werd ondergebracht onder een shedconstructie met een oppervlakte van ca. 10.000 m². De grootte (ca. 8500 tentoongestelde objecten !) en de techniciteit van de verzameling, maar ook de schaarse pedagogische ondersteuning, de presentatie in lange rijen en de onverwarmde toestand van de lokalen zijn niet erg bezoekersvriendelijk. De veelzijdige, ongemeen boeiende en "grootste verzameling landbouwmachines uit Europa" (citaat uit de catalogus) verdient een professionelere aanpak. Een volwaardig museum uitbouwen met privé-kapitaal is echter geen sinecure en

schoonheidsfouten kunnen bezwaarlijk kwalijk worden genomen.

De bovenbeschreven situaties nopen sommige private verzamelaars ertoe om hun verzameling (geheel of gedeeltelijk) te schenken aan een bestaand museum. Maar ook deze formule brengt vaak problemen met zich mee, onder meer in verband met de bereidheid van musea om zich over vaak heterogene verzamelingen te willen ontfemen. Het is zeker het geval indien de verzamelaar-schenker als voorwaarde stelt dat zijn legaat op een permanente wijze integraal een plaats dient te krijgen in de permanente museumopstelling.

Typerend is echter dat talrijke verzamelaars vaak erg weinig nadenken over dit soort zaken en zich als het ware als onsterfelijk beschouwen. Zij zijn soms de laatsten om belang te hechten, zich te bekommeren en tijd te investeren in het veilig stellen van hun collectie naar de toekomst. Dat dit soms dramatische gevolgen heeft is genoegzaam bekend.

Een voorbeeld van een uitzonderlijk verzamelaar in Vlaanderen is de heer Antoon Devogelaere. Hij wordt in dit kapittel

Detail kapt van publicatie dr. A. Devogelaere, Kapellen, 1987

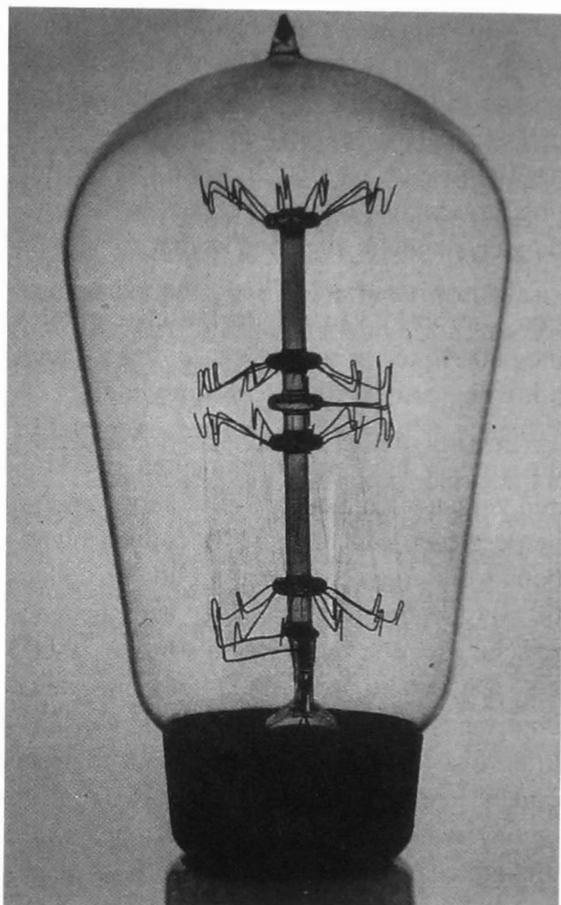
genoemd omdat deze ingenieur in de elektrotechniek een deel van zijn tot buiten de landsgrenzen bekende verzameling, die betrekking heeft op de geschiedenis van de kunstmatige verlichting, in bruikleen gaf van Energiea, een van de bedrijfsmusea van Electrabel, tot voor kort ondergebracht in de oude elektriciteitscentrale te Langerbrugge. Een betere omkadering en integratie van een deel van de private verzameling was ondenkbaar. Het valt dus des te meer te betreuren dat het energiebedrijf niet lang geleden besloot haar inspanningen op museologisch vlak af te bouwen. Dit begon vorig jaar met de sluiting en uitverkoop van het Electrabel-Gasmuseum te Leuven en ging verder met de afbouw van Energiea.

Stelling 5: De private verzamelaar speelt een belangrijke rol in het bewaren van werktuigen en machines.

We zagen reeds dat een verzamelaar van technologiea meestal iemand is die geboeid is en aandacht heeft voor de werking en het gebruik van deze objecten. Door zijn specialisatie verzamelt dit soort mensen vaak een type van meetinstrumenten, werktuigen of machines die niet of slecht vertegenwoordigd zijn in openbare collecties: slecht vertegenwoordigd omdat de publieke belangstelling ervoor gering is, de industrietak met betrekking tot het verzamelgebied niet populair is (cfr de voorwerpen en machines uit "vervuilende" industrieën), de afmetingen en het gewicht van deze objecten te groot is, of noem maar op.

De rol en de doelstellingen van een verzamelaar en een museumconservator mogen dan verschillend zijn, toch zijn er ontegensprekelijk raakvlakken: het (op een verschillende wijze) zorg dragen voor een deel van het cultureel patrimonium, met name het technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed.

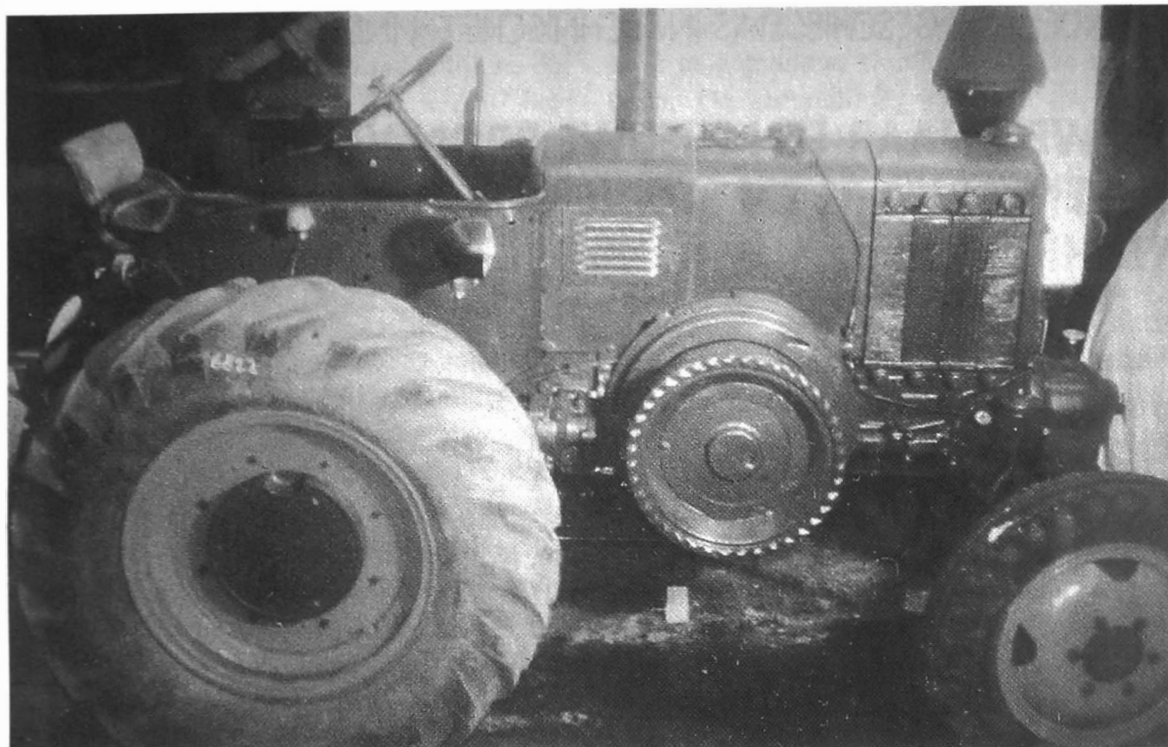
Het debat over de herkomst van de diverse technische collecties voert naar de discussie omtrent de wenselijkheid en opportuniteit van het "vervreemden" van technische instal-

Tantaliumlamp voor 220 Volt, verzameling A. Devogelaere, Aalst

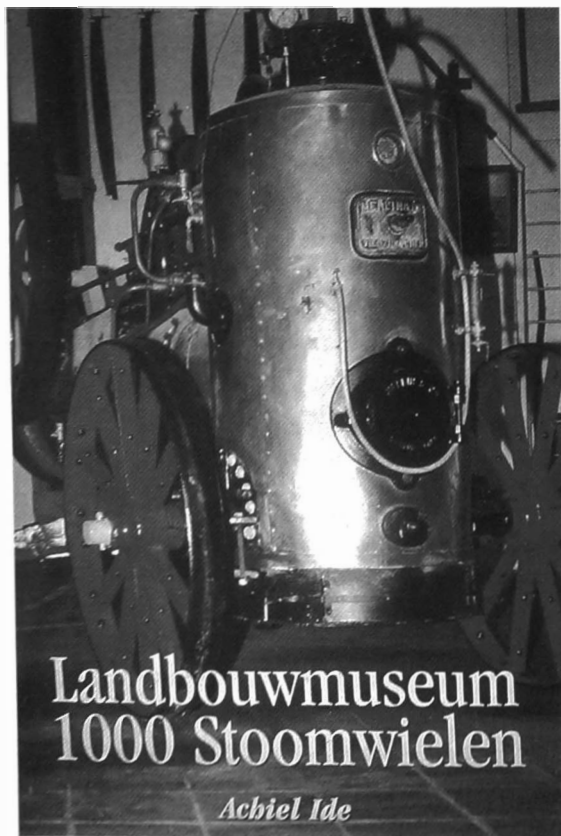
laties en machines uit hun oorspronkelijke omgeving. Dit raakt fundamentele vragen van deontologische aard in verband met het verzamelen zelf. Het is een delicate kwestie waarover onder verzamelaars, de museumwereld en monumentenzorgers geen eensgezindheid bestaat.

Monumentenzorgers en industrieel archeologen zullen doorgaans een technische installatie uit de oorspronkelijke omgeving pas wensen te verwijderen wanneer het voortbestaan van een roerend technisch of industrieel patrimonium bedreigd wordt. In de museumwereld is hieromtrent geen duidelijk standpunt te vinden. Privé-verzamelaars zullen vaak (en overigens niet steeds onterecht) sneller geneigd zijn tot het weghalen van technologie uit hun oorspronkelijke site, zeker indien

Tractor van het merk Lanz-Bulldog uit 1954. Verzameling A. Ide, Wingene

Catalogus Verzameling A. Ide, Wingene 1996

Landbouwmuseum
1000 Stoomwielen

Achiel Ide

deze site met sloping bedreigd is. Hun hoofddoel is immers vaak: “kost wat kost verzamelen”. Door het weghalen van technologia uit hun oorspronkelijk kader worden voorwerpen vervreemd, maar ze gaan anderzijds niet geheel verloren en duiken soms decennia later weer op uit de vergeethoek. Gelukkig blijkt in Vlaanderen ook een beperkte groep eigenaars van bedrijfsgebouwen te bestaan die er prat op gaan dat er in hun gebouwen oorspronkelijke machines behouden bleven. Indien het stoommachines betreft, is dit uiteraard uitzonderlijk. In Vlaanderen is een vereniging actief, met name de vzw. Stoomstichting West-Vlaanderen, die in opdracht van eigenaars deze stoommachines in situ op professionele wijze restaureert en zelfs terug operationeel maakt.

Al bij al is het debat over de praktijk van het verzamelen van technologia dus een complexe en veelzijdige materie waarover het doek zeker nog niet gevallen is.

MONDELINGE GESCHIEDENIS IN TECHNISCHE EN INDUSTRIËLE MUSEA

**DE WEG NAAR EEN NIEUWE BRON VOOR
INVENTARISATIE EN STUDIE VAN OUDERE
TECHNIEKEN**

René DE HERDT

Inleiding

Old people's Memories, zo luidt de titel waarmee Kenneth Hudson, indertijd één van de bekendste Engelse industrieel archeologen, de mondelinge geschiedenis aan bod laat komen in het boek *Exploring Our Industrial Past* (Londen, 1975), meer dan 25 jaar geleden. Hij benadrukt hierin de waarde van de mondelinge geschiedenis in het geheel van de industrieel-archeologische discipline. Hij was hiermee zeker niet de eerste, maar sindsdien leken mondelinge geschiedenis en industriële archeologie bijna onafscheidelijk van elkaar, alhoewel mondelinge geschiedenis reeds jarenlang in volkskundige en heemkundige middens werd toegepast. Enkele jaren later bracht Paul Thompson een indringende studie over 'öral history' met *The Voice of the Past. Oral History* (Oxford, 1978). Zijn boek had een enorm stimulerend effect op de toepassing van de methode. Thompson hield immers niet alleen een pleidooi voor een theoretische grondslag en verantwoording, maar benadrukte ook een nieuwe sociale dimensie en stelde een concrete methodologie voor. Hij sprak bovendien voor de toepassing van de mondelinge geschiedenis een ruime schaar aan van belangstellenden buiten de academische wereld.

In Vlaanderen werd het MIAT (Museum voor Industriële Archeologie en Textiel) te Gent de gangmaker van de nieuwe discipline met een reeks interviews over de werk- en leefomstandigheden van de textielarbeiders. De

resultaten werden aan het publiek getoond in een tentoonstelling met gelijknamige catalogus onder de titel *Hun werk, hun leven. Getuigenissen uit de Gentse textielwereld 1900 - 1950*, (Gent, 1980). Sindsdien bewegen velen zich hier te lande op het vlak van de mondelinge geschiedenis. Een overzicht van literatuur, studiedagen en congressen wordt gebracht door Bruno de Wever in de reeks *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?* onder redactie van Jan Art (Gent, 1993) en in het artikel over mondelinge bronnen door dezelfde auteur in het naslagwerk Patricia Van den Eeekhout en Guy Vanthemsche, *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België 19de - 20ste eeuw*, (Brussel, 1999).

Wanneer men deze overzichten aanvult met de bibliografische gegevens die in het *Tijdschrift voor Industriële Cultuur* (VIAT, Gent) en in *Volkskunde* (Volkskunde. Centrum voor Studie en Documentatie, Leuven) gepubliceerd worden, dan kan men nagaan welke publicaties op basis van mondelinge geschiedenis verschijnen in verband met de geschiedenis van (oudere) technieken en van de industriële archeologie.

**De machine kan door de
mondelinge geschiedenis beter
begrepen worden**

Vooral in de beginperiode stonden sommige onderzoekers sceptisch tegenover de mondelinge geschiedenis. Het geheugen van de oudere respondenten zou het nogal eens laten afweten, werd er gezegd. De bestudering van het proces van het geheugen toonde ondertus-